

Биляна Тодорова¹
(ЮЗУ „Неофит Рилски“, България)

НЯКОИ ПРОБЛЕМИ ПРИ РЕЦЕПЦИЯТА НА СЛОВНИТЕ ГРАНИЦИ В УСТНАТА КОМУНИКАЦИЯ

Bilyana Todorova
SOME PROBLEMS WITH WORD BOUNDARIES
RECEPTION IN ORAL COMMUNICATION

Резюме: Целта на изложението е да разкрие някои проблеми, които възникват в процеса на речева сегментация при рецепирането на текстове в устната комуникация. Обичайно с помощта на непосредствения контекст и на своята лингвистична и енциклопедична компетентност хората „разчитат“ правилно текстовете на други комуниканти. При децата обаче и при хората, които имат друг първи език, „сривовете“ в комуникацията се случват по-често.

Abstract: The aim of the investigation is to discuss some problems, which occur in the oral communication and reflect the speech segmentation process. By the help of the immediate context, their linguistic and encyclopedic competence people usually segment correctly the texts of the other communicants. The communication ‘collapse’ happens more often when the recipients are children or people with another L1.

Ключови думи: речева сегментация, речево разпознаване, словни граници, омофони, пароними, устна комуникация

Key words: word segmentation, word recognition, word boundaries, homophones, paronyms, oral communication

В последните години и в българската наука започна задълбочено да се изследва езикът на устната комуникация. Въпреки това все още доста аспекти на формалната и неформалната устна кому-

---

¹ bilyanatodorova@swu.bg

никация не само не са засегнати в пълнота, но и почти не са проучвани. Интересът ми към неизследваните полета в нашата езиковедска наука ме доведе до проблема с (не)разпознаването на речта в устната комуникация. Както казват Gambell & Yang (2005: 2), „когато ние слушаме речта, ние чуваме поредица от думи, но когато говорим, ние не разделяме думите посредством паузи“. За да разпознае думите и за да разбере казаното, всеки комуникант използва набор от стратегии, като в някои случаи те могат да се окажат недостатъчни и да се стигне до срив в комуникацията. Наличието на подобна опасност разкрива важността на този проблем, който, въпреки че не е бил обект на изследователско внимание, е в основата на множество скечове, анекдоти и други комедийни творби. Получените при неразпознаване на словните граници омофонни и паронимни конструкции имат богат стилистичен потенциал и именно него използват авторите на хумористичните произведения. Разбира се, неспособността да се сегментират правилно речевите единици може да доведе до сериозен проблем с разбирането на речта, особено при непълноценните езиково говорещи – хора с друг майчин език, деца, както и при хора, които имат проблеми с речевата сегментация и с речевото разпознаване – т.нар. *speech recognition*.

Напоследък твърде много се говори за това, че новите, компютърни поколения, са неграмотни. Пословични със своята слаба езикова култура според общественото мнение са и определени професии и етнически групи. Така например широка популярност в глобалната мрежа придоби снимка на фиш, написан от пътен полицай, на който улицата, наречена на хан Кубрат, е изписана като „Ханко Брат“. Последва подобна информация за грешно изписване на ул. *Ханк Рум* вместо хан Крум. Търговците, особено уличните, също сътворяват т.нар. *бисери*. Разбира се, в повечето случаи не става въпрос само за изместване на словните граници, но и за разпознаване на изреченото, което в някои случаи се оказва предизвикателство – в речевия поток звуковете трудно се отграничават. Известни са и множество неграмотни надписи, табели, бележки и пр.

Разбира се, този плач за нарастващата неграмотност е пресилен – когато твърдим, че такава има, трябва да кажем сравнение с кои периоди правим, както и какви статистически методи ползваме – в

тези ситуации нашите собствени усещания могат да бъдат доста подвеждащи. Вероятно е по-вярно, че днес неграмотността е по-явна, защото, колкото и да е парадоксално, днешната култура е повече писмена от тази преди години. Днес пишат всички – и грамотните, и неграмотните – и изследователят може да наблюдава и да описва езиковите явления сравнително лесно.

Случаят „Ханко Брат“, както и много други, поставя един важен проблем – а именно проблемът за разбирането, проблемът с разпознаването на думите и на словните граници. Ние нямаме идея колко още хора може да са в неведение как точно се изписва „Хан Кубрат“, но тъй като на тях не им се е налагало да изписват тази фраза, това не е попречило на тяхното сравнително безметежно съществуване.

И ако в случая, споменат по-горе, „грешката“ показва незнание, но не води до двусмислица, неразбиране, проблем, то има случаи, в които можем да говорим за фразова омофония/омонимия, при наличието на която може да възникне проблем с разбирането.

Има огромно количество изследвания по въпроса за разпознаването на речта през последните години, като в голяма част от случаите те са фокусирани върху проблема с автоматичната сегментация на речта, извършвана от различни компютърни програми. Изследванията показват, че хората използват различни средства, различни ключове – лексикални, синтактични и акустични, за да сегментират речта правилно (Sanders, Neville, Woldorff 2002).

От друга страна, ние като възрастни, свикнали с това, че думата (лексемата) е най-лесно разпознаваемата езикова единица – виждаме я изписана отделно, именно нея поставяме в речниците, рядко си даваме сметка, че в потока на речта не е толкова лесно да бъде разпозната отделната дума, както и че има различни езици, които са с много различни характеристики – с подвижно и с постоянно ударение, с отворени срички или не, с дълги вокали или не, с богата флективна система или не и пр. Не си даваме сметка и че между фонетичната дума и лексемата има разлика, така че в крайна сметка има много причини, поради които могат да се получат обърквания.

Знаем, че един от разпространените и до днес начини за учене на език включва изписването на думи, за да бъде усвоен техният правопис. Според М.А.К. Halliday децата, които не могат да пишат,

не са твърде наясно с границите между думите. Отново той дава за пример езици, в които думата не се явява най-важната единица – в китайски, казва Halliday, морфемата е по-важна, защото липсва писмено маркиране на отделни думи. Езици като Таи, японски, арабски и хинди също не са последователни по отношение на показването на словните граници. Даже древните гърци в началото са сливали думите при изписване. (Halliday 2004: 1–2). Сливането на лексеми в потока на речта и при изписване (което напоследък е актуална тенденция, особено често използвана в социалната мрежа Туитър), прави възможностите за възникване на омонимични или паронимични употреби по-големи.

Речевата сегментация е особено важен проблем при децата. До средата на 90-те години на миналия век се смята, че ключът към речевото развитие е във вродената способност, която хората носим и наследяваме – т.нар. чомскиански модел. Функционалистите нямат никакви доказателства за нещо различно като теза. Изследвания, които Saffran, Aslin, and Newport публикуват през 1996 обаче показват, че децата усвояват някои по-сложни езикови аспекти, използвайки обучителни механизми, базирани на опита. Тяхното проучване показва, че дори осеммесечните деца са способни да правят изводи на база на повторяеми модели, на които са изложени. В последните петнадесет години са проведени множество изследвания в тази посока, които недвусмислено показват, че децата се научават да разпознават речевите единици и на базата на своя опит (Estes, Evans, Alibali, Saffran 2007; Goyet, de Schonen, Nazzi 2010; Hay, Pelucchi, Estes, Saffran 2011 и др.). Разбира се, тази хипотеза не е нова и звучи съвършено логично.

Проблеми със сегментацията на речта имат и чужденците. Те учат своя език в съпоставителен план, често знаят немалко думи, но имат проблем да ги разпознаят в свързана реч. Онези, които са учили езика в училище или школа, предпочитат да четат пред това да слушат. Много добри резултати обичайно дават комбинираните презентации – филми със субтитри, лекции със субтитри и пр., като често те са предпочитани дори при такива студенти и ученици, които имат сравнително висока степен на владееене на езика. Тук допълнителна трудност представлява интерференцията – всички сме пели песни на чужд език, в които са инкорпорирани домашни думи като „Дончо, край тонайт“ (вм. “Don’t you cry tonight“, в превод „Не плачи

тази вечер“) или „Душата ми кантар е“ (вм. “Lasciatemi Cantare” – „Оставете ме да пея“). През 2008 г. българката В. Хасан участва в кастинг за шоуто „Мюзик Айдъл“ с песента на Марая Кери “Without You”. Нейната версия, наречена от журналистите „Кен лий ту-ли-бу-ли-бу-дауч-ю“², се характеризира с наличието на множество безсмислени, но звуково имитиращи оригинала фрази и придоби широка популярност и в момента (м. февруари 2018) има близо 18 млн. гледания в YouTube.

Публично известни са и случаи, при които названия на обекти и на артефакти биват изписвани слято вместо разделно и обратно, като в част от тях в резултат се получава паронимия: напр. в известна търговска верига десертът “My story” (от англ. „Моята история“) е изписан като десерт „Майстори“ (сн. 1.) и пр.

Сн. 1.

Когато говорим за сегментация и разпознаване на речта, не можем да не споменем, че за правилната рецепция е очевидна ролята

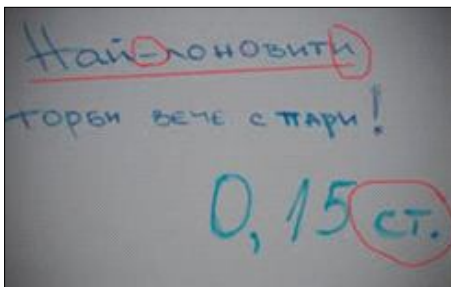
² „Кен лий ли-бу-ди-бу“ стана световен хит. Гледат го 200 000 на ден в YouTube. e-vestnik, 15 Март 2008. <http://e-vestnik.bg/3511/%D0%BA%D0%B5%D0%BD-%D0%BB%D0%B8%D0%B9-%D0%BB%D0%B8-%D0%B1%D1%83-%D0%B4%D0%B8-%D0%B1%D1%83-%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%B0-%D1%81%D0%B2%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D0%BD-%D1%85%D0%B8%D1%82-%D0%B3%D0B/> посетено на 26.02.2018 г.

на следните фактори, които подпомагат процеса на разпознаване – контекста, лингвистичната и енциклопедичната компетентност на слушащия. Защо лингвистичната компетентност – защото всеки човек, който познава правилата на функциониране на българския език, когато чуе „*направихме*“, не би разпознал *направих* и *ме* като две различни думи – ясно е, че ако глаголът е в първо лице, ед. ч., не би могло след това местоимението също да е в първо лице, вин. падеж. В същото време интересен факт е, че все по-често срещаме подобни изписвания, които изглеждат съвършено нелогични и не могат да бъдат обяснени с нищо друго освен с наличие на неграмотност и на отсъствие на мисъл за това как функционира езикът: *Вторият курс го направих ме в 31 г.с. на края*³. *Ходих ме два дни на ясла и аз на работа*⁴.

В социалната мрежа „Фейсбук“ пък популярна е обявата: ТЪРСИ МЕ ПРОДАВАЧКА (сн. 2.), която показва както неусвоеното правило за образуване на 1 л., мн.ч. на глаголи от първо и второ спрежение, така и неспособността да се забележи двусмислицата, която това нелогично разделяне може да причини. Лингвистичната компетентност би помогнала и при разпознаване на грешката в съобщението „Най-лоновити торби...“ (сн. 3.). Липсата на форми като *лонови* и *по-лонови* би трябвало да насочи говорещия към това, че в случая *най-* не е частица за превъзходна степен, а част от думата.

Сн. 2. Източник: „Фейсбук“

Сн. 3. Източник: „Фейсбук“

³ <http://www.bg-mamma.com/index.php?topic=919814.msg33170772#msg33170772>

⁴ <http://www.bg-mamma.com/index.php?topic=915702.msg33368022#msg33368022>

Ролята на енциклопедичната компетентност е особено важна, защото именно познаването на фактите би ни попречило да напишем Ханко Брат, Рамбо Силек вместо Хан Кубрат, Ран Босилек и пр. В свързаната реч често се изпускат звукове, а тези, които са близки по артикулационните си характеристики, звучат по един и същи начин. По тази причина възможните „прочити“ на определени фрази нарастват, но онези от тях, които са логически невъзможни, биват елиминирани. Компетентността ни помага и да не използваме пароними като в следния случай, в който говорител е петгодишно дете: „От чая излиза попара“. Тази компетентност ни помага да избягваме употребата на пароними от типа на *чипс* вм. *чип* (собствен фонд, Б.Т., автор е 70-годишен мъж), *гълъби* вм. *жълъди* (двегодишно дете), *магаре сиромаш* вм. *макар и сиромаш*, „*Болен ми лежи Миле ПОД ЮРГАНО*“ вм. „*Болен ми лежи Миле Попйорданов*“ и пр. Вероятно поради проблеми с разпознаването на звуковете и липсата на енциклопедична компетентност се срещат детски употреби като *твиатър* вм. *театър*, *лазглавница* вм. *възглавница* и пр. (другата възможна хипотеза е проблем с артикулацията на определени звукове или комплекси от звукове).

Защо контекстът – защото в крайна сметка той е решаващ за разбирането всеки път, когато слушащият се сблъска с омофонни конструкции – ясно е, че ако някой прави физически упражнения, вероятно треньорът казва „Смело с ръце“, както и че ако се говори за филми, по-вероятно е комуникантът да казва „Смело сърце“. Всички аспекти на комуникативната ситуация – темата/темите на разговора, участниците, обстановката създават очаквания за съответните езикови употреби и предотвратяват потенциалното неразбиране.

Въпреки тези три лоста, чрез които улесняваме разбирането на свързаната реч, проблеми съществуват. В социалната мрежа „Фейсбук“ има специална група, наречена „режисьор на дублажа: Трендафил Канемски“⁵. Нейният създател е провокиран да я направи, когато разбира, че не е единственият, който безброй пъти в детството си „е чувал“ името на режисьора на дублажа Трендафилка Немска като Трендафил Канемски. Роля за неправилната сегментация тук

---

⁵ <https://www.facebook.com/groups/41149103004/>

играе и маскулинизираната форма на професията на Немска. В тази група до днес са представени множество конструирани и реални примери, които разкриват неподозирана близост между различни езикови структури.

В това изложение няма да се фокусираме върху конструираните примери, които са създадени с цел езикова игра. Те изискват специално внимание и си запазваме правото да им обърнем внимание в отделна статия. Изкуствено създадените примери обаче са провокирани от наличието на напълно реални такива, които често звучат анекдотично, както е в следните случаи:

1. *Преди 30 и...години, сестра ми е била на 5 годинки и пътуват с баба във влака. Минава чикото с количката и вика :*

– **Закускииии, напиткиииииии...**

Сестра ми веднага каза на баба:

– **Бабо, купи ми една *закуска на питка*.**

2. *Сто години са мота!!*

[чуто вчера на улицата, майка се кара на туткащата се дъщеря]

3. *Преди години на касата на кино:*

– *Извинете, давате ли **Уди Алън**?*

– *Не, **одеяла** не продаваме.*

4. *А аз си мислех, че приказката за **Красавицата и Звяра** се казва „**Красавицата Извара**“...*

5. *Моя приятелка е чувала текста на „**Аз съм и ад, и рай**“ на Слави като „**Аз съм пират и край**“*

6. *...покрай последния постинг се сетих за песента на Ритон „**Джалма**“. От къде да знам, че това било име и много се чудех защо така не пасва припева:*

*„**Всяка нощ в съня му ще идваш с чалма***

спомен рана ти ще му бъдеш с чалма...“

Източник: Фейсбук група „режисьор на дублажа: Трендафил Канемски“

Тъй като във втория и третия случай говорещите вероятно са носители на източнобългарския произносителен стил (или са разпознати като такива), можем да предположим, че наличието на диалектни маркери – фонетични, граматични, лексикални, увеличава вероятността за неправилното сегментиране на речевите единици. Предположението за налични елизии и епентези, за озвучавания и обеззвучавания, които съпътстват устната комуникация, също създава предпоставки за неправилно разбиране (както е в последните два примера).

В обобщение може да се каже, че сегментацията на речта и нейното правилно разпознаване в немалко случаи може да е проблем – не само за децата, но и за възрастните. От грешки при разчленяването на речевите единици и при разбирането обичайно ни спасяват нашите знания, било то лингвистични – лексикални, акустични и граматични; или пък енциклопедични и контекстови. Затова и особено затруднение срещат децата, както и хората, за които българският език не е първи език.

ЛИТЕРАТУРА

- Estes, Evans, Alibali, Saffran 2007:** Estes, KG, Evans, JL, Alibali, MW, JR Saffran. Can Infants Map Meaning to Newly Segmented Words?: Statistical Segmentation and Word Learning. // *Psychological science*. 2007;18(3):10.1111/j.1467-9280.2007.01885.x. doi:10.1111/j.1467-9280.2007.01885.x.
- Gambell, Yang 2005:** Gambell, T., Ch. Yang. *Word Segmentation: Quick but not Dirty*. <http://www.ling.upenn.edu/~ycharles/papers/quick.pdf> 26.02.2018, retrieved at 26.02.2018
- Goyet, de Schonen, Nazzi 2010.** Goyet, L., de Schonen, S, T. Nazzi. Words and syllables in fluent speech segmentation by French-learning infants: an ERP study. // *Brain Research*. 2010 May 21;1332:75-89. doi: 10.1016/j.brainres.2010.03.047. Epub 2010 Mar 21.
- Halliday 2004:** Halliday, M. A. K. Lexicology. In: (Eds) M. A. K Halliday, Wolfgang Teubert, Colin Yallop and Anna Cermakova. *Lexicology and Corpus Linguistics. An Introduction*, Continuum: London – NY.

- Hay, Pelucchi, Estes, Saffran 2011:** Hay, JF, Pelucchi, B, Estes, KG, JR Saffran. Linking sounds to meanings: infant statistical learning in a natural language. // *Cognitive Psychology*. 2011 Sep;63(2):93-106. doi: 10.1016/j.cogpsych.2011.06.002. Epub 2011 Jul 16.
- Saffran, Aslin, Newport 1996:** Saffran, JR, Aslin, RN, EL Newport. Statistical learning by 8-month-old infants. // *Science*. 1996 Dec 13;274(5294):1926-8.
- Sanders, Neville, Woldorff 2002:** Sanders, LD, Neville, HJ, MG. Woldorff . Speech Segmentation by Native and Non-Native Speakers: The Use of Lexical, Syntactic, and Stress-Pattern Cues. // *Journal of speech, language, and hearing research* / : JSLHR. 2002;45(3):519-530. doi:10.1044/1092-4388(2002/041).